

Evaluatie Uitvoeringsprogramma Invasieve Exoten 2022 -2026

1. Inleiding

In 2022 is het huidige Utrechtse uitvoeringsprogramma in werking getreden. Het accent ligt in dit programma op samenwerkingen aangaan en stimuleren door middel van informatievoorziening, bewustwording en (gezamenlijke) impulsprojecten opzetten. De provincie heeft hierin met name een regietaak.

Ook is het Platform invasieve Exoten Utrecht (vanaf nu: platform) in het leven geroepen, een platform dat bedoeld is om stakeholders samen te brengen om op die manier sneller tot samenwerkingen te komen. In tabel 1 is per beleidsdoelstelling aangegeven of het gewenste resultaat (deels) behaald is. Deze tabel wordt nader geduid in hoofdstukken 2 ('Behaalde resultaten') en 3 ('Knelpunten').

Tabel 1: Overzicht behaalde resultaten

Wat	Behaald?	Partijen
1. Basis op orde – iedereen hetzelfde beeld		
Factsheets/storymaps van de Utrechtse invasieve exoten zijn beschikbaar en voor iedereen toegankelijk op een website of webpagina.	Ja	Provincie Utrecht
De actualisering van de factsheets is een doorlopend proces. Input hiervoor komt vanuit de stakeholders zoals beheerpartijen, LVVN etc.	Ja	Provincie Utrecht
1. Nieuwe inzichten van landelijke platforms/kennisnetwerken, NVWA, IPO en ministerie van LVVN worden direct verwerkt in de factsheets.	Ja	Provincie Utrecht
2. Jaarlijks, uiterlijk 31 december van dat jaar, vindt actualisatie plaats van de factsheets en de website. Mede op basis van data NDFF (www.waarneming.nl) en bespreking in Platform Invasieve Exoten	Ja	Provincie Utrecht, Platform Invasieve Exoten
2. Aanpak invasieve exoten artikel 17 EU-verordening		
Signalering nieuwe vestigingen van artikel 17-soorten. Signalerende partijen registreren ze in de NDFF en melden deze bij de provincie. De provincie Utrecht draagt direct zorg voor eliminatie.	Deels – Aziatische hoornaar uitgezonderd.	Provincie Utrecht (met LVVN/IPO, NVWA), Platform Invasieve Exoten + overige stakeholders
Opstellen draaiboek voor de bestrijding van de artikel 17-soorten	In concept	Provincie Utrecht, LVVN-IPO-NVWA-FBE
3. Aanpak invasieve exoten artikel 19a EU-verordening		
Ontwikkelen van een draaiboek, werkwijze en afspraken voor een snelle en efficiënte bestrijding van nieuwe haarden van artikel 19a-soorten.	Nee	Provincie Utrecht, Waterschappen, Rijkswaterstaat, ProRail
(Zo nodig) voorbereiding eliminatie-opdrachten (rosse stekelstaart) aan professionele faunabeheerders	Ja	IPO/Provincie Utrecht
4. Aanpak invasieve exoten artikel 19B EU-verordening		
Beschikbaar stellen van een projectleider voor het op gang brengen, begeleiding en ondersteuning van samenwerkingsprojecten	Ja, per 04-2022	Provincie Utrecht
Uitvoeren gebiedsgerichte 'impuls'-aanpakken voor aquatische (art. 19b/Utrechtse Lijst-)soorten (cabomba, ongelijkbladig vederkruid, grote waternavel, watercrassula) in de vier waterschapsgebieden.	Nee	Provincie Utrecht, TBO's waterschappen, gemeenten, particulieren

Opstarten van samenwerkingsprojecten voor terrestrische (art. 19b/Utrechtse Lijst-)soorten.	Nee	Provincie Utrecht, TBO's, waterschappen, gemeenten, particuliere
Zo nodig onderzoeken mogelijkheden werken met resultaatsverplichting voor beheersing Nijlgans	Deels	Provincie Utrecht, FBE
5. Werken aan bewustwording en preventie		
Genereren (laagdrempelige) content over invasieve exoten en de mogelijkheden voor aanpak. Met informatie: - Voor communicatieve doeleinden. - Met leidraden/kaders voor beheerders	Ja	IPO Taakgroep (Provincie Utrecht)
Inrichten (provinciale) website of webpagina (tevens loket) voor bovengenoemde informatie	Ja	Provincie Utrecht
Opstellen communicatieprogramma met educatie (2022 –2026) - Opstellen meerjarenplan met Platform Invasieve Exoten - Jaarlijks communicatie-actieplan maken (incl. evaluatie)	Deels	IPO Taakgroep (Provincie Utrecht)
6. Vergroten urgentie voor aanpak invasieve exoten		
Borgen en/of implementeren aanpak invasieve exoten in beherende organisaties.	Deels	Platform Invasieve Exoten
Verankeren quickscan invasieve exoten als standaard bij plan- en gebiedsontwikkelingen en natuurtoetsen	Nee	Platform Invasieve Exoten, NGB
7. Bevorderen (onderlinge) samenwerking		
Uitbouwen platform naar Utrechts Platform ⁺ (plus) Invasieve Exoten.		
Nieuwe opzet uitwerken	Deels	Provincie Utrecht, Platform Invasieve Exoten
Werkplan Platform Invasieve Exoten (Zie bijlage 6 voor voorzet werkplan 2022)	Deels	Provincie Utrecht, Platform Invasieve Exoten
Onderzoeken mogelijkheden van een alliantie voor een scherpere gebiedsgerichte aanpak van exoten	Ja	Provincie Utrecht, Platform Invasieve Exoten
8. Monitoring en evaluatie		
Standaardisering verspreidingsgegevens met NDFF als nieuwe standaard - Invoeren verspreidingsgegevens van invasieve exoten in de NDFF door alle stakeholders	Ja	Platform Invasieve Exoten
Opstellen uniforme 'Leidraad Monitoring' invasieve exoten in afstemming met BIJ12 en werkgroep uit Platform Invasieve Exoten	Nee	Provincie, IPO, Platform Invasieve Exoten
Verslag aan het ministerie van LNV over de mate van verspreiding invasieve exoten en genomen maatregelen (1x per 6 jaar)	Ja	Provincie Utrecht, Platform Invasieve Exoten

2. Behaalde doelstellingen

Sinds het programma in werking is zijn vestigingen van verschillende soorten in Utrecht succesvol voorkomen. Voorbeelden zijn de weggevangen wasbeer, de treurmaina en de grijze eekhoorn die na waarneming niet tot vestiging hebben kunnen komen. De aantallen rosse stekelstaarten zijn landelijk gedecimeerd door een nauwe interprovinciale samenwerking en in 2021 zijn alle bekende groeiplaatsen van de moeraslantaarn aangepakt. Met behulp van provinciale subsidie zijn op veel locaties binnen biodiversiteitsgebieden soorten als Aziatische duizendknopen, reuzenberenklauw, springbalsemien, cabomba/waterwaaier en kleine waterteunisbloem bestreden door waterschappen, TBO's en gemeenten. De grootschalige bestrijding van de grote waternavel in de Eem is geborgd met een samenwerkingsovereenkomst tussen het waterschap en provincie Utrecht. Wat betreft communicatie is op de provinciale website is een pagina ingericht met informatie over invasieve exoten in de vorm van factsheets en is er eerder dit jaar een uitgebreider artikel geplaatst met informatie over de Aziatische hoornaar. Daarnaast dragen we met kennis en middelen bij aan het landelijke Kennisnetwerk Invasieve Exoten en hebben we in interprovinciaal verband bijgedragen aan de landelijke exoten communicatie.

3. Knelpunten

Omdat we het Uitvoeringsprogramma herijken om gericht te kunnen intensiveren, vervolgt de tekst hieronder met het uitlichten van de niet (volledig) behaalde resultaten en de knelpunten die hieruit voortkomen. In bijlage 1 is een 'stoplicht' tabel opgenomen met een overzicht van de gestelde doelen en behaalde resultaten.

Signalering van nieuwe vestigingen artikel 17-soorten

De provincie is sterk afhankelijk van signalerende partijen die meldingen registreren in systemen als NDFF of deze direct doorgeven aan de provincie. De provincie Utrecht draagt vervolgens direct zorg voor eliminatie.

Niet alle artikel 17 soorten die onze provincie binnen zijn gekomen zijn succesvol bestreden. De Aziatische hoornaar is in 2020 voor het eerst in de provincie Utrecht gemeld. Het nest is tijdig gevonden en kort daarna verwijderd. In 2021 werd de soort niet meer waargenomen. In 2022 werd weer één nest waargenomen en in 2023 waren er meerdere voorjaars- en zomernesten. Het aantal liep vervolgens exponentieel op in 2024. Ondanks dat we gebruik hebben gemaakt van alle beschikbare middelen en partijen (vrijwillig en bedrijfsmatig), zijn niet alle zomernesten op tijd gevonden voordat de nieuwe koninginnen uitvlogen. De Aziatische hoornaar blijkt een zeer groot aanpassingsvermogen te hebben, een snelle levenscyclus met een hoog aantal nakomelingen en ieder gemist nest kan leiden tot 7 nieuwe nesten in het jaar er na. Voor deze soort is vestiging niet voorkomen. Dit geldt overigens ook voor de andere midden-Nederlandse en Zuid-Nederlandse provincies. De invasieve eigenschappen van de Aziatische hoornaar waren sterker dan onze middelen om de soort op tijd te elimineren.

Opstellen draaiboek voor de bestrijding van de artikel 17-soorten

Ten tijde van het opstellen van het Uitvoeringsprogramma is alleen de Aziatische hoornaar aangemerkt als een Nederlands artikel 17 soort met prioriteit. De rappe vestiging van deze soort heeft de ontwikkeling van een interprovinciaal draaiboek ingehaald in de tijd. Dit draaiboek wordt daarom niet meer vastgesteld.

De wasbeer en de wasbeerhond hebben zich inmiddels in Nederland gevestigd en voor deze soorten zijn dan ook draaiboeken in voorbereiding. Deze moeten na afronding met externe partijen worden afgestemd waarvan wij afhankelijk zijn bij de bestrijding (voornamelijk Faunabeheereenheid en NVWA). Voor overige nog niet-gevestigde soorten kunnen geen uitspraken gedaan worden of en wanneer ze in de provincie Utrecht zullen worden waargenomen. Wel zullen wij alsnog draaiboeken opstellen voor de soorten met reëel risico om geïntroduceerd te worden binnen onze provincie. Dit is een langzaam maar continue proces door de vele, meer acute werkzaamheden, die binnen dit dossier spelen en de grote hoeveelheid aandacht soorten.

Ontwikkelen van een draaiboek met werkwijze en afspraken voor een snelle en efficiënte bestrijding van nieuwe haarden van artikel 19a-soorten.

Het gaat hierbij om de volgende geprioriteerde artikel 19a soorten:

- Rosse stekelstaart;
- Kleine waterteunisbloem;
- Moeraslantaarn;
- Verspreidbladige waterpest

Onder interprovinciale samenwerking is het aantal rosse stekelstaarten in Nederland gedecimeerd. Ondanks dat er geen draaiboek voor handen is, is het proces dat doorlopen moet worden bij waarneming vrij duidelijk. De korte lijntjes met de Faunabeheereenheid blijken voor deze soort erg effectief. De kleine waterteunisbloem is grootschalig bestreden in de Elsterbuitenwaard, en inmiddels toegevoegd aan de subsidieregeling voor invasieve exoten. De moeraslantaarn is in 2022 op alle bekende groeilocaties verwijderd. Voor deze drie soorten zijn draaiboeken in de praktijk niet noodzakelijk gebleken.

Voor de verspreidbladige waterpest is geen draaiboek ontwikkeld en vind geen stelselmatige bestrijding plaats. De soort is waargenomen in Veenendaal, Baarn, Bilthoven en Utrecht. Verspreidbladige waterpest vermeerdert zich bij fragmentatie: kleine plantdelen zullen weer uitgroeien tot volledige planten. De planten maaien of harken leidt daarom niet tot uitroeiing en werkt soms zelfs averechts. De enige werkzame bestrijdingsmethode is het waterlichaam droogleggen en afgraven. In de meeste gevallen is dit praktisch niet uitvoerbaar. Het negatieve effect op de biodiversiteit van deze methode is vooralsnog groter dan het negatieve effect van de aanwezigheid van deze invasieve exoot. Er zijn daarom geen gecoördineerde bestrijdingsaanpakken in voorbereiding om de soort aan te pakken.

Uitvoeren gebiedsgerichte 'impuls'-aanpakken voor aquatische (art. 19b/Utrechtse Lijst-)soorten (cabomba, ongelijkbladig vederkruid, grote waternavel, watercrassula) in de vier waterschapsgebieden EN Opstarten van samenwerkingsprojecten voor terrestrische (art. 19b/Utrechtse Lijst-)soorten.

Één van de in het programma beschreven manieren om invasieve exoten breder aan te pakken is het uitvoeren van gebiedsgerichte 'impuls'-aanpakken. Voor aquatische flora van artikel 19b en de Utrechtse Lijst gaat het om groeihaarden in de vier waterschapsgebieden; en voor de terrestrische soorten flora van artikel 19b en de Utrechtse Lijst gaat het om het opzetten van samenwerkingsprojecten. De voorgestelde 'impuls'-aanpakken zijn gericht op cabomba, ongelijkbladig vederkruid, grote waternavel en watercrassula.

Er zijn nagenoeg geen gebiedsgerichte impulsaanpakken geïnitieerd door de waterschappen. Alleen op de Eem wordt de grote waternavel grootschalig bestreden in samenwerking met de provincie. Samenwerkingsprojecten die gericht zijn op terrestrische soorten zijn in zijn geheel niet tot stand gekomen. Veel stakeholders geven aan te weinig financiële middelen en/of capaciteit beschikbaar te kunnen stellen om te voldoen aan de cofinancieringseis die voor deze projecten geldt. Hierdoor blijven veel samenwerkingskansen liggen. Ook zijn er geen grensoverschrijdende groeihaarden aangekaart waar de bestrijding (tevens) in het belang van de biodiversiteit plaats zou moeten vinden – voor externe partijen betreft het prioritaire belang in de praktijk meestal infrastructuur, recreatie, volksgezondheid of openbare veiligheid.

Zo nodig onderzoeken mogelijkheden werken met resultaatsverplichting voor beheersing Nijlgans

Deze mogelijkheid is in interprovinciaal verband besproken en onderzocht. In de praktijk bleek het niet mogelijk om eensgezindheid te bereiken over de streefaantallen en een interprovinciale aanpak. Niet alle provincies zijn bereid om de nijlgans gericht aan te pakken. Zonder interprovinciale overeenstemming is het in Utrecht niet effectief om extra in te zetten op de beheersing van nijlganzen. De territoria die in Utrecht vrijkomen na het verwijderen van nijlganzen zullen door de grote aantallen nijlganzen in omliggende provincies al snel weer ingenomen worden. Er is daarom geen extra inzet gepleegd om het aantal nijlganzen in de provincie Utrecht omlaag te brengen, waarmee de resultaatsverplichting automatisch ook is vervallen. De opdracht aan de Faunabeheerheid om nijlganzen te bestrijden is onveranderd gebleven, en daarmee nog steeds van kracht.

Opstellen communicatieprogramma met educatie (2022 – 2026), opstellen meerjarenplan met Platform Invasieve Exoten, jaarlijks communicatie-actieplan maken (incl. evaluatie)

Omdat alle provincies, de Nederlandse Voedsel- en Waren Autoriteit (vanaf nu: NVWA) en de Rijksoverheid tegen dezelfde communicatieproblemen aanlopen is in interprovinciaal verband een werkgroep Communicatie opgericht. Binnen deze werkgroep is een overzicht gemaakt van de doelgroepen, doelstellingen en randvoorwaarden omtrent de communicatie.

De NVWA en Rijksoverheid richten zich op preventie, en daarmee op communicatie met transportpartijen en handelaren. Waterschappen regelen hun communicatie in de Werkgroep Plaagsoorten en de TBO's, gemeenten en particulieren kunnen voor informatie over invasieve exoten terecht bij het Kennisnetwerk Invasieve Exoten. De conclusie van de provinciale werkgroep was daarom ook dat een overkoepelende provinciale communicatiestrategie dit moment niet voor de hand ligt. Provincies publiceren nu individueel

actueel en soortgericht over invasieve exoten, zoals de provincie Utrecht momenteel doet over de Aziatische hoornaar. In het kader van onderlinge communicatie is wel besloten dat er bij ieder interprovinciaal overleg een lid van de Werkgroep Plaagsoorten aanschuift en dat één van de provincies bij overleggen van de Werkgroep Plaagsoorten aan sluit. In september wordt bovendien een landelijke provinciale bijeenkomst gehouden met communicatie als hoofdonderwerp.

Borgen en/of implementeren aanpak invasieve exoten in beherende organisaties.

Binnen de waterschappen is de aanpak van de invasieve exoten relatief goed geborgd. TBO's en gemeenten geven echter aan middelen, capaciteit en (bestuurlijk) draagvlak te missen om de aanpak van exoten te borgen. De aanpak van exoten is kostbaar, en door de beleidsvrijheid die er geldt voor de al wijdverspreide soorten is er amper juridische grondslag om te investeren in de aanpak ervan. Omdat urgentie voor dit onderwerp niet bij alle gemeentelijke besturen aanwezig blijkt, staat het onderwerp invasieve exoten vaak laag op de gemeentelijke prioriteitenladder.

Verankeren quickscan invasieve exoten als standaard bij plan- en gebiedsontwikkelingen en natuurtoetsen

Quickscans worden in de regel uitgevoerd voorafgaand aan ruimtelijke ingrepen (sloop, (nieuw)bouw, renovatie) of evenementen. De verwijdering van invasieve exoten die bij een quickscan worden aangetroffen zal daarom slechts zeer zelden in het belang van de biodiversiteit plaatsvinden. Dit actiepunt heeft daarom een lage prioriteit gekregen, en is (nog) niet tot stand gekomen. Bij vegetatiekarteringen worden exoten wel benoemd.

Nieuwe opzet Platform Invasieve Exoten uitwerken EN Jaarlijks werkplan Platform Invasieve Exoten vaststellen

Veel deelnemers van het Platform hebben andere belangen bij het bestrijden en beheersen van exoten dan de provincie, wat gezamenlijke projecten lastig kan maken. De representatieve personen van een aantal partijen hebben zich na het veranderen van rol binnen of buiten de organisatie teruggetrokken zonder dat er vervanging bekend is gemaakt. Hierdoor is het lastig om de deelnemende partijen consistent te blijven bereiken. Dit reflecteert vervolgens ook naar de betrokkenheid en aanwezigheid bij bijeenkomsten, vermoedelijk is deze daarom stelselmatig laag gebleken. Nu een deel van de primaire partijen zich terug heeft getrokken leek het niet nuttig om partijen te (proberen te) betrekken met secundaire belangen bij exotenbestrijding. Omdat er geen initiatieven tot stand zijn gekomen om tot gebiedsgerichte aanpakken te komen, heeft een jaarlijks werkplan vaststellen ook geen toegevoegde waarde.

Opstellen uniforme 'Leidraad Monitoring' invasieve exoten

Monitoring is in de loop van het uitvoeringsprogramma uitvoerig besproken en onderzocht. Voor het monitoren van nieuwe vestigingen is er vanuit het ministerie van LNV opdracht verleend aan de soortenorganisaties (RAVON, Zoogdiervereniging etc.). Monitoring van de aanwezigheid van al gevestigde exoten is onderdeel van vegetatiekarteringen. Wat resteert is het monitoren van het effect van bestrijding en beheersing. Hiertoe is in de subsidieregeling een bepaling opgenomen die subsidieontvangers verplicht een rapportage in te zenden over het effect van de maatregelen. Echter geven deze gegevens uiteraard maar een beperkt beeld.

Er is geen nationale databank tot stand gekomen waarin niet alleen provincies maar ook waterschappen, TBO's, gemeenten en andere gebiedspartijen inzichtelijk kunnen maken en krijgen welke bestrijdings- en beheersingsingrepen er hebben plaatsgevonden en wat daarvan het effect is geweest.

Na overleg met meerdere partijen (waaronder PDOK, waterschappen en gemeenten) zijn we tot de conclusie gekomen dat een monitoringssysteem voor bestrijdings- en beheersingsingrepen niet praktisch uitvoerbaar is.